

האישה ובניין המשכן

בפרשתנו (לה, כב) מתוארת השתתפות העם בבניית המשכן, כשמודגשת בה נוכחותה של האישה: "וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים כָּל נָדִיב לֵב...". לפי המדרש יש בכך קונטרסט לעשיית העגל בה הנשים לא חטאו. ואכן, ב"פרקי דברי אליעזר" קוראים אנו: "ונתן להן הקב"ה שכרן בעוה"ז שהן משמרות ראשי חדשים... ונתן להם שכר לעולם הבא שהן עתידות להתחדש כמו ראשי חדשים". לפי המדרש רמוז חידוש זה בתהלים (קג, ה): "הַמְשִׁיבַע בְּטוֹב עֶדְיָךְ - תִּתְחַדֵּשׁ כְּנֶשֶׁר נְעוֹרָיִכִי". האישה תחדש את רעננותה ואת יופי נעוריה, היא והמגדר הנשי כולו.

אותות לחידוש המגדרי נגלים לעינינו בחברה הדתית בצורה שאינה שוברת את המסורת. אסתפק בדוגמה אחת: קריאת המגילה בפורים במנייני נשים, על ידי נשים שומרות מצוות. הבסיס הרעיוני לתופעה זו ניתן לדעתי, באחת מדרשותיו הטרגיות של ר' קלונימוס קלמיש שפירא הי"ד, הרבי מפיאסצינה (אש-דת, חוקת, עמ' קפג). הרבי נשא את הדרשה ביוני 1942 בתופת של גטו וורשא, כשבזיכרונו עמדה לפניו דמות אשתו. כדי להסביר דרשה זאת חייב אני להקדים ולהציג בפני הקורא שני סמלים תלמודיים-קבליים בהם הרבי השתמש. הסמל הראשון קשור בדמות אישה, מרים הנביאה. הכתוב מוסר לנו שמרים מתה בקדש (במדבר כ, א-ב): "וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם... וְלֹא הָיָה מִיָּם לְעֹדָה". סמיכות זו שבין מותה של מרים והמחסור במים הוסבר על ידי ר' יוסי בר' יהודה (תענית ט ע"א): "באר ניתן לישראל בזכות מרים. מתה מרים נסתלק הבאר". זה היה 'בארה של מרים' ממנו היו בני ישראל שותים, באר פלאי בו היו המים "מבעבעים ועולים", כאילו היה הוא גייזר של מים חיים. לבאר מתווסף סמל שני המבוטא בצמד מושגים בו הרבו המקובלים להשתמש: "אתערותא דלעילא" ו"אתערותא דלתתא". יש במושג 'אתערותא', התעוררות, מרכיב המקביל בלשוננו אנו 'ליוזמה'. "אתערותא דלעילא", היא היוזמה הא-להית, "אתערותא דלתתא", ההתעוררות הבאה מלמטה, מציינת את מה שבני אדם עושים ביוזמתם הם. שני הסמלים מתמזגים. המים הבאים מלמעלה, מימי הגשם, מסמלים את ההתגלות, התורה היורדת אלינו מן השמים ומטילה עלינו מצוות וחובות ההופכות אותי ל"מצוה ועושה" בלשון חז"ל. אלו הן מצוות שרבות מהן מחייבות את הגבר, בעוד האישה פטורה מהן. לא כך הם המים המפכים מבארה של מרים. הברכה שבהם באה מלמטה, היוזמה למחויבות באה מן האדם, ליתר דיוק מהאישה. בארה של מרים מסמלת את האוטונומיה האנושית, מול ההטרונומיה, דהיינו קבלת מרותו של מקור חיצוני למחויבות. על רקע זה מלמד אותנו הרבי מפיאסצינה "שאישה הנעשה "צדקת" ולומדת תורה ומקיימת המצוות" – אותן מצוות שאין היא חייבת בהן – "זאת היא מעשה שלה... וכיון שאיננה מצווה ועושה ואם כן לא עוררו אותה כל כך ממרום לזה... הא [זה]

שבאה למדרגה גדולה כזו לא היה בהתעוררות של מעלה ורק באתערותא דלתתא... לכן הבאר מקור הנובע מים חיים קדושים, הייתה בזכותה".

לדברים אלה מתווסף סמל נוסף, נועז יותר, דוגמה נוספת לדרכה של היהדות, ובייחוד הקבלה, השוללת את הפורנוגרפיה אך מבקשת לשמור על הארוטיקה, לכסותה בצעיף הצניעות, ולחשוף בה את הסמלים המקרבים אותנו לעולמה של הקדושה. בפרשת בראשית, קוראים אנו שהקב"ה הבדיל "בין מים למים... בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע" (בר' א ו-ז). על פי המקובלים בהבדלה זאת, המים לא נשארו גֵיטרליים, הם קיבלו מיניות, בדיוק כב"נסירה" של אדם הראשון לגבר ואישה עליה מדברים התלמוד והקבלה. המים העליוניים, הפכו 'מים דוכרין', מים זכריים, והמים אשר מתחת לרקיע, הפכו 'מים נוקבין' (מ"ן) – מים נקביים. המ"ן, מסמל את המיניות הנשית, ובעצם כל הפעילות האנושית. מיניות זו היא לכאורה פסיבית, אלא שהמוכנות לקבל אינה פסיביות. המיניות הזכרית זקוקה למיניות הנשית, אהבה המולידה אהבה, "העלאת מ"ן" בלשון המקובלים. דעות קדומות יוצרות סמלים מגדריים, אך בקבלה הסמליות מתהפכת. האקטיביות הגברית נשלטת מלמעלה. הפסיביות הנשית היא אקטיביות, היא האוטונומיה, הפעולה האנושית בה"א הידיעה.

העולם נברא באתערותא דלעילא, כתוצאה בלעדית של רצון הקב"ה, אך לבניין המשכן המסמל את נס שרידותו של העולם, זקוקים אנו לזיווג בין הזכרי לנקבי, מיזוג בין חובה לבין אוטונומיה. זהו בדיוק היחס שבין תורה שבכתב, תורת משה והנבואה, לבין התורה שבעל פה פרי פעולתו המתמדת של האדם. בים התלמוד והמסורת נגנו בארה של מרים שמימיה מסרבים להישמע לחוקי הגרביטציה.